

Petőfi és Hiador*

Ismeretes, hogy Horváth János nagy Petőfi-könyvének utolsó részét, mintegy függelékét az a hatalmas, megbízható adattömeg alkotja, mely Petőfi egyes műveinek konkordanciáit gyűjti egybe: azokat a szövegpárhuzamokat, melyek esetleg más költőktől olvasott vagy vett fogásokat rejtenek magukban, olyan fordulatokat, melyeknél felvethető akár az esetleges olvasmányok ihlető hatása is; ha a Petőfi által olyannyira tisztelt és ápolat eredetiségkultusz megengedné (vö. pl. nyers versét: *Az utánzókhöz*), azt mondhatnánk, olyan eseteket látunk itt, melyek azt a látszatot keltik, mintha Petőfi *követe* volna költőtársait...

Egy ilyen váratlan esetet mutatnék itt be (mely nem szerepel sem Horváth gyűjtésében, sem – tudtommal – más szakirodalmi munkában sem): oly esetet, melynek ismeretében nem zárható ki, hogy Petőfi olyan kortársától is *vehetett* át képi-szerkezeti megoldásokat (ha tetszik: *poetica inventiókat*), de talán ennél is többet: világgépalkotó *ötleteket*, akivel ismereteim szerint soha nem szokták párhuzamba állítani, sőt akinek kapcsán csak az egyébként kétségtelenül meglévő társasági ellentéteket és „irodalompolitikai” szembenállásokat szokták említeni.

Arról a Hiadorról (azaz Jámbor Pálról) lesz itt szó, akit – mint ismeretes – a Honderü szerkesztősege, valamint kritikuskárdája mint igazi nagy tehetséget, mint ízlésében elegáns, tehetségében nagyszerű jelenséget valóban megpróbált kijátszani a bárdolatlanak és alparinak beállított Petőfivel szemben; Hiador azonban, ha nem volt is nagy és kiemelkedő tehetség, egyáltalán nem szolgál rá arra, hogy az utókor kizárólag e szerkesztői-irodalompolitikai manőver szemzőgéből ítélje meg és el.¹ Hiador viszonylag érdekes, erősen romantikus ihle-

* E cikk eredetileg a hatvanéves Korompay H. János tiszteletére összeállított tanulmánygyűjtemény részére készült.

¹ Vö. pl. Illyés Gyula véleményét: „Jámbor Pál, Hiador nevét a szomorú emlékezetű Petőfi-ellenes hadjárat tartotta fenn, bár ne tartotta volna.” ILLYÉS Gyula, *Katolikus költészet*, Nyugat

tettséggű (persze közepszerű) költészetet művelt, melynek igen sok párhuzama is kimutatható lenne Petőfi költészetével: előzetesen csak egyet idéznék fel, annak bemutatására is, hogy a legendásan konzervatív Honderü hasábjain is milyen erőteljesen lázító hangulatú, mondhatnánk, „petőfiánus” sorok jelenhettek meg...² A vers azt írja le (ama jelszó jegyében: „Elátkozott vagy, Emberiség!”), hogy a világ nem más, mint megrendítő és felháborító „embervásár”:

Hol mint darab hust
Kelmékkel együtt
Méltatlan áron
Kalmárok adják
Az Isten képét
Mint dolgot el.
...
Hol vérhabokba
Trónok merülnek,
Nép és szabadság
Egy hosszú napban
Súlyednek el.
...
Jog asztalánál [...]
Önérdেকেkből

1933/7.; másszor a Nyugatban: „Honunknak szebblelkű hölgyei költeményeinek olvastán nyilván elájultak a mennyei kéjtől és édeni bajtól, amit égi lírája hinte ölükbe. Ah, mely finomság Petőfi csordáshangú verseivel szemben és valóban el kell olvadnia a Honművész hölgyolvasójának az ilyen zengedezésen, Ki sem tudott ellentállni a társaságban közkedvelt méltóságos úr lantjának, amikor így lebegett a mértéken...” TAMÁS ERNŐ, *Császár Ferenc és az itészek tévedése*, Nyugat 1933/22.; Hatvany Lajos pedig nem győzi gyalázní szegény Hiadort: „aki összeírt vagy félszáz kötetre valót [??? – M. I.], s mégsem sikerült a versében az ihletnek egyetlen pillanatát megragadnia”; „fűzfapoéta”, „kontár”, „hírnévre szomjúhozó dilettáns”, akinek költészete csupán néhány „ízetlen, savatlan, színtelen közhely lapos, de biztonságos kifejezése”, ami nem más, mint „a forradalomtól megriadt kiváltságos osztály menekülése” (NB.: mindez éppen Hiador forradalmi könyvei, a *Kossuth* és a *Szabadság-dalok* kapcsán jut eszébe...). HATVANY LAJOS, *Így élt Petőfi*, Akadémiai, Budapest, 1955–1957, IV, 160., V, 192, V, 294–296. Megemlíthető, hogy az 1990-es években megjelent két költészeti antológia méltó terjedelemben képviselteti Hiador költészetét (*A magyar romantika*, szerk. MARGÓCSY ISTVÁN, Unikornis, Budapest, é. n., 262–268. [*A magyar költészet kincsestára*, 52.]; *Magyar költők 19. század*, szerk. KULIN FERENC – SZILÁGYI MÁRTON, Kortárs, Budapest, 1991, 576–596.), de még a legújabb megjelent nagyszabású emlékkönyv is, mely impozáns emléket állít Jámbor Pál történeti, helytörténeti szerepének és tevékenységének, adós marad Jámbor/Hiador költészetének értékelésével. Lásd *Jámbor Pál emlékalbum*, szerk. BEREGNYEI MIKLÓS, Jámbor Pál Társaság, Paks, 2007.

² *Az emberiség védszelleme*, Honderü 1847. május 11., 375–376.

Adják a lelket
És népet el.

...

Vigyázzatok mind!
Törvényhozók! ti
Az ember átka s áldásai:
Törvény az ember',
Pór' és királyok'
Ítélete!
Egy áruló szót!
A szent örök jog,
Emberjog ellen:
S az árulónak'
Pallos fején!

...

Rettegjetek mind!

Mindez azonban még nem lenne eléggé különleges (bár ehhez hasonló párhuzamot nem egyet tudnánk még felsorolni): de Hiador verseinek olvastán találhatunk olyan alkotást is, melynek nagyon nehéz lenne tagadni hatását (vagy legalábbis meglepő párhuzamát) *Az apostol* világképével, szerkezeti modelljével. Hiadornak a *Hangok az emberiséghez* című verseskötetében ugyanis ott rejtezik egy *Látnok és nép* című poéma is, mely az isten által elhivatott nép-megváltónak és a népek folyamatos egymásra utaltságát és egymás ellen irányítottágát tárgyalja: a prófétikus nagy ember, ki teremtőjével szoros kapcsolatban áll, életét áldozza népéért, s folyamatosan új tanokat hirdet („Lelkében a nagy / Földboldogító / Uj tan megért”), melyek a népet, mely eddig csak megalázkodásban élt, felvilágosítják; ám a hatalom ármánykodása hatásos lesz, „és számkiüzik, / Honárulóként / A látnokot”); mikor újra visszatér, istentagadó népárulóként vetik ki maguk közül, majd legközelebb már szerelméért ítélik el, s megfeszítik. A látnok megátkozta a népet, majd a jövőt megpillantván, visszavonja átkát, s a biztos felszabadult jövő tudatában hal meg. E történet, nemcsak szerkezetében, motivikájában, hanem szenvedélyes és rapszodikus előadásában is igencsak emlékeztet a persze sokkal nagyobb szabású és mélyebb Petőfi-poémára – nem hallgathatom el hát azt a feltételezésemet, hogy Petőfi, *Az apostol* ihletét koncentrálván, a maga személyes sértettségét (melyet a választási kudarc okozott), s a maga jóval árnyaltabb világképét (melyet más verseiben szórtan már megelőlegezett), Hiador művétől *nem függetlenül* öntötte formába.

Hiador kötete 1848-as jelzettel jelent meg – a Pesti Divatlap már az év elején hírt ad róla, mondván, ezek „a szerzőnek kétségkívül legjobb művei”, a költőt „fentszárnyaló szabad szellemnek” titulálja, sőt mutatványt is közöl a versekből.³ Petőfi minden bizonnyal olvasta e lapot (ha ekkoriban már nem rokonszenvezett is vele), Hiadort pedig nyilván különös figyelemmel kísérte: egyrészt súlyos, figyelemre méltó konkurenciát láthatott benne, másrészt pedig még ők is, Jókaiék is annyira becsülték a költőt, hogy épp ez időben közöltek az Életképek hasábjain Hiador-verset.⁴ Továbbra: minden intrika, mesterkedés (továbbá egy kellemetlen vita)⁵ dacára úgy látszik, hogy a személyes viszony Hiador és Petőfiék között nem lehetett rossz: feltehetőleg 1844-ben találkoztak először; Degre Alajos emlékezése szerint 1846 őszén, mikor Hiador Pesten járt, a Tízek Társasága sokszor együtt volt vele; 1847-ben egyszer Petőfi és Hiador együtt mentek hajón Kiskunlacházáig;⁶ később, 1849 tavaszán, Vachottné emlékezése szerint, mikor Debrecenben voltak az országgyűléssel, egy társaságba jártak: Vörösmarty, Petőfi, Vachott Sándor, Jókai, Kuthy Lajos, Pálffy Albert, Erdélyi János; s Hiador saját bevallása szerint olyannyira ismerte Petőfiéknek még házasságát is, hogy még Petőfi jellemváltozását is regisztrálni tudta; továbbá pedig „életének legszebb emléke az volt, mikor 1849 nyarán Petőfivel együtt meglátogatták Nagyszalontán Arany Jánost”⁷ (sajnos erről az eseményről semmi bővebbet nem tudhatunk). Mindezeknek alapján bizton feltételezhető, hogy Petőfi nem hagyta figyelmen

³ Pesti Divatlap 1848. február 6., 191.; a mutatvány: 1848. február 13., 205–206. A kötetből itt kiragadott versszak szintén nem méltatlan a figyelemre: „A földön hány ezer rabszolga van? [...] / Hány millió ember, ki van, s nem él? / A földnek hány megváltó kellene? / Elég reá egy költő szelleme. / Megváltó benne minden gondolat – / Hány megváltót teremt egy pillanat? / A merre szárnyal, pallos csillog ott, / Minden pallos kiolt egy zsarnokot.”

⁴ Az Életképek 1848/4. száma (jan. 23., 119.) közli Hiador *A nap és az éj* című versét; de a lap januárban is, majd augusztustól az év végéig hirdeti Hiador másik, *Hattyúdalok* című kötetét. S Jókai, később, az Életképekre visszaemlékezvén, megemlítvén, hogy Petőfivel közösen szerkesztették a lapot, felsorolván az akkor közölt irodalom színe-javát, a sorban természetesen említi meg Hiadort is! Lásd HATVANY, *I. m.*, IV., 292–293. Egy másik emlékezésében Jókai, elismervén, hogy nem tartoztak egy csoportba (s mindezt a Szigligeti-afférnak tulajdonítva), Hiador költői érdemeit emeli ki: „Külön állt tőlünk Hiador, kinek műveiben sok valódi költészetet kellett felismernünk...” JÓKAI MÓR, *Az én kortársaim = Űő., Írói arcképek*, s. a. r. BISZTRAY Gyula, Művelt Nép, Budapest, 1955, 178.

⁵ 1847–1848 fordulóján Hiador és Szigligeti Ede között éles polémia bontakozott ki szerzői jogi, illetve elsőbbségi kérdésben (mindketten írtak drámát Corvin Jánosról, Mátyás király fiáról) – s a vitában az Életképek, mondhatnánk, természetesen, Szigligeti pártján állt. A vita anyagához, illetve a kiinduló szituációhoz vö. JÓKAI MÓR, *Cikkek és beszédek*, I., s. a. r. SZEKERES László, Akadémiai, Budapest, 1965, 700–702.

⁶ HATVANY, *I. m.*, IV., 118.

⁷ Az adatok többségét összeszedte: CSONKA Ferenc, *Hiador*, Budapest, 1944, 15, 21, 23, 24. (Sajnos e mű Hiadornak épp teljesítményéről szinte semmit nem tud mondani.) Mindezeket, ha fanyalagva is, megerősíti Hatvany Lajos is.

kívül Hiador műveit. Sőt egy másik emlékezés szerint Hiador és Petőfi együtt látogatták meg Vörösmartyt (1848-ban? vagy előtte?), s beszélgettek az épp akkoriban megjelent Hiador-műről, az *Őrült tárczájáról* – vagyis arról a szélsőségesen romantikus műről, melynek börtön-szabadulási jelenete szintén felidézi, ha persze halványabb költőiséggel is, a később született *Az apostol* rémes vízióját:⁸

És a legelső embert átöleltem,
Ki jött eléim, s mondám: *szabad vagyok!*
De ő nem értett, és én elrohantam. ...
Ezernyi nép hullámozott mindenütt,
S bámulva nézték nagy szakállomat,
Egyik barátom jött eléim, nem ismert
És én nem bírtam megszólítani. ...
Ifjú valék, midőn börtönbe léptem,
És most szakállas, megtört ifjú agg,
Az élet árnya, élet romja még...

Úgy vélem, mindez alapos gyanút ébreszthet bennünk, hogy Petőfi ismerhette Hiadornak művét – Hiador művének olvasása pedig alapos gyanút ébreszthet bennünk, hogy Petőfi, lett légyen akár nagyon lenéző véleménye is vetélytársa egyes verseiről,⁹ a *Látnok és nép* című vers nagyon éles dichotómiáját nem csak megélte, nem csak tudomásul vette s feldolgozta, hanem talán el is olvasta. Álljon hát itt maga a vers, bizonyíték gyanánt.¹⁰

Látnok és nép

Térdén a látnok
Az ész' urához

⁸ HIADOR, *Őrült tárczája. Regény*, Pest, 1848, 15. (A *regény* megjelölés megtévesztő: olyan verses poémáról van szó, mely formájában is hasonlítható *Az apostol*hoz.) Megemlíthető, hogy e mű első részének politikai motívumai szintén érdekesek: a lázadás során zsarnokölővé (és így apagyilkossá) lett hős a börtönben így beszél: „Midőn ez álomból felébredék, – / Sötét tömlőczen átkoztam a sorsot, / Melly a népet rablánczban hagyta még. / Nem en-szabadságom sajnáltam én – / Sajnáltam egy *szabad* nép napjait!...”

⁹ Vö. pl. az *Úti levelek* (1847 nyara) nagyon epés megjegyzéseit: „Uramfia, ha már a Hiadorok is drágagyöngyöket írnak, akkor én verseimet kavicsoknak vagy cseresnye-magoknak kereszteltem vagy akármiknek, csak drágagyöngyöknek nem. És Hiadort még velem hasonlítgatják is... teremt' ugye', boszankodnám, de restelek.” PETŐFI Sándor *Vegyes művei*, s. a. r. V. NYILASSY Vilma – Kiss József, Akadémiai, Budapest, 1956, 70–71. (*Petőfi Sándor Összes Művei*, 5.)

¹⁰ HIADOR (= JÁMBOR Pál), *Hangok az emberiséghez*, Pest, 1848, 17–24.

Sok évek óta
 Imádkozik,
 Az ész' világát,
 A népek' éltét
 Könyörgi ő.
 S míg így sok éven
 Könyörg az éghez,
 Lelkében a nagy
 Földboldogító
 Uj tan megért –
 Az ég eszét egy
 Villámsugárban
 Csókolta meg.
 Eljő a földre,
 Melly alkotásán
 Az alvilágtól
 Átkozva volt;
 S az ember által
 Később ezerszer

Átkozva lett.
 És szól a néphez,
 Mint alkotáskor
 A mély vak ürbe
 Beszölt az ég,
 S kinyílt a szellem'
 Örök bilincse;
 S a nép, ki eddig
 Csak vérszopóját
 Látá szemével,
 S áldotta ezt; –
 Most látni kezdi,
 Hogy nem csak ostort
 Adott az ég rá;
 Hogy nem csak éj van
 Boltján az égnek:
 Van rajt nap is.
 És kéri vissza
 Jogát, mit Isten

Adott – s az ember
Elvette azt.

S a vérszopók, kik
Szemét a népnek
Bekötve tarták,
Most jó atyákként
Fölállanak:
„Köz jó kívánja,
El, számüzessék
Az árulót!”
És számkiüzik,
Honárulóként
A látnokot;
S megszokja ismét
A régi nép.

De eljön újra
Dicsőbb alakban,
Zúg, mint bezárt vész,
Ég, mint a napfény,
Sir, mint a rabláncz.
És forr a nép –

S ismét moraj kél
Álszentes ajkról
A látnok ellen:
Istent tagadja!
Népáruló! –
S a szentes ajknak
Hisz mindig a nép –
S kövekkel űzik
Őt újra ki.
És újra eljő –
És megfeszítik
Szerelméért!

S a vértanunak
Vég-hangja átok:

Légy átkozott, nép!
 Lánczot nyakadra!
 Méltó reád –
 Míg haldokolva,
 Fenn a kereszten,
 Nép' gúnya közt a
 Távolba néz –
 S látnok-szemével
 Lát egy közel kort,
 Lát jőni népet,
 Melly őt megáldja –
 Megérti – őt.
 És visszavonja
 Átkát a népről,
 S vég-pillanatja
 Áldás reá.
 S halála nem fáj,
 Mert összesért hal; –
 És *egy'* halála
Nép' élete.